

Mysle při Ansverusowym křížu

**„Nic přez wójsko a móc so to stanje,
ale přez mojeho Ducha“,
praji Knjz Cebaot.**

Sacharja 4,6b

Hdyž běchmoj z mandželskej w lécu w se-
wjerneje Němskej, tak widžachmoj na wše-
lakich pučnikach blisko Ratzeburga wupi-
sany „Ansverusowy kříž“. To lubješe něšto
wosebiteho byc, a tuž sej tam dojedźech-
moj. A woprawdže: Wopyt kříža naju do-
wjedže wróco do dawnych časow a do hłu-
bokich rozmyslowanjow.

Wosrjedź krajiny steješe stary kříž, kiž je
z plotom wobdaty. Pódlá njeho bě taflička
ze wšelakimi informacijemi wo Ansverusu.
Na nej steješe, zo bě so w léce 1038 jako
syn bohateju staršeju w Schleswigu naro-
dził. Jako młodzenc bě so rozsudził, zastu-
pić do klóštra swj. Jurja na horje blisko
Ratzeburga, hdžež jeho bórže dla jeho po-
božneho žiwjenja jako abta powołachu.
W léce 1066 – Ansverus bě tehdy 28 lět
stary – nadpadnychu Obodrića měrniwy
klóšter a wotwjedźechu mnichow do sa-
motneje kónčiny. Jedneho po druhim ka-
mjenjowachu, jako poslednjeho Ansve-
rusa. Někak 400 lět pozdžišo postaji so na
městnje jeho smjerće kříž. Wot 1951 pře-
wjeddu so na nastork přesydlenkow z Po-
morskeje a wuchodnjeje Pruskeje putniko-
wanja z Ratzeburga k Ansverusowemu
křížej. Łuku před křížom wužiwa katolska
cyrkej jako stanowanišćo za młodžinske
skupiny. Tak to čitachmoj na tafli při křížu.

Na to wopytachmoj městno něhdyšeho
klóštra swj. Jurja na horje, hdžež steji
džensa ewangelska cyrkej. Z pisanim wok-
nom so tam na Ansverusa spomina. W bli-
skim Ratzeburgskim domje wisa wulka ta-
fla ze srjedžowěka, na kotrejž su žiwjenske
stacije Ansverusa předstajene. W předmě-
sće steji ewangelska Ansverusowa cyrkej.
We hłownej cyrkwi w njedalokim Lübecku
spomina so na 70 martrarjow, kiž su při
misionowanju obodritskeho kraja wokolo
lěta 1000 wo žiwjenje přišli. Katolska
a ewangelska cyrkej w něhdyšim kraju

Obodritow stej sej potajkim přezjednej, zo
je Ansverus křescanski martrar, na kotre-
hož so njesmě zabyć, a zo běchu skućitel-
jo pohanscy Słowjenjo. Štó bě wopora a štó
běchu zlóstnicy, je jasnje prajene.

Zaběrach so nětko trochu bliže z časom
před někak 1000 lětami. Tak jednora, kaž
so stawizna Ansverusa wot wobeju cyr-
kwjow džensa hišće pěstuje, wona njeje.
Obodritscy Słowjenjo mějachu lětdžesatki
čežkeje němskeje namocy za sobu. Sakso-
jo běchu sej kraj podcisnyli a sej wysoke
wotedawki žadachu. W škiće němskich
brónjow natwari so cyrkwinska struktura,
štož woznamjenješe přidatne wotedawki
za měšnikow a mnichow. Wobydlerjo
wsow, kotrejž so cyrkwjam a klóštram da-
richu, so hustodos wuhnachu. Saksojo
smědžachu pohanskich Obodritow jako
njewólnikow po cyfej Europje předawać.
Přećiwu wšitkim kaznjam biblije přesadzi
so křescanstwo z mječom.

Zběžk Obodritow w léce 1066 běše re-
akcija na namócne dobyće kraja a na nje-
mudru a njebiblisku politiku Saksow. Wo-

pory so wobarachu a wječichu so surowje
na zastupjerjach cyrkwe. Štó bě tehdy
wopora a štó bě zlóstnik? Biblija z prawom
pisa: „Žadyn prawy njeje, tež nic jedyn.“
(Rom 3,10). Derje, zo njetrjebamy rozličić
a sudzić.

Štó bě Ansverus woprawdže, njewěmy.
Móžno je, zo bě sprawnje wo swojej misiji
přesvědčeny a zo bě dobry čłowjek.
Móžno pak je tež, zo temu tak njebě. Telko
pak je wěste, zo so nchtó za křescansku
wěru njezdobudže „přez wójsko abo móc“,
kaž rěka w hornim hronje profeta Sacharje,
ale jenož přez Božeho Ducha. Swjaty Duch
pak njeje namócný, přetož wón skutkuje
w lubosci a prawdže, ze zrozumjenjom
a sčerpnosću. Druhdy ma so jara dolho
čakać, doniž su plody widžeć. To wšo so
pak ze strony němskeho stata a němskeje
cyrkwe wobkedžbowalo njeje.

Za nas zwostanje wučba, zo njejestej
w nabožnych prašenjach wójsko a móc
prawej srědkaj, ale zo mamy sčerpnje a w
lubosci twarić na wobnowjacu móc Swja-
teho Ducha.

Jan Malink

Ansverusowy kříž pola wsy Einhaus blisko Ratzeburga

Foto: Jan Malink

Je Mortwe morjo mortwe?

Lube džëci, lëčne prózdniny su nëtko hižo chwilkú nimo, ale snano myslëce hišće druhdy na nje wróco. My so w našej swójbje přeco zaso wo našich dožiwjenjach w lëcu rozmołwamy. Wo jednym zajimawym městnje, kotrež je mój syn Lukaš wopytał, chcu wam džënsa powëdać. Wón je so w lëcu do Israela podał. To je tón kraj, hdžëž je Jezus žiwy był.

Snano sće hižo raz wo Mortwym morju slyšeli? Wone leži w Israelu, při hranicy k Jordaniskej. Hižo w Starym testamenće je naspomnjene. W bliskosći leži město Jericho, kotrež znajeće snano ze stawizny wo zdobycú Jerichowa z pomocu pozawnow.

Mortwe morjo njerëka tak, dokelž dla přewulkeje dozy sele wumřëto, kaž je sej to Julija myslëta. Wone so tak mjenuje, dokelž

njenamakaja so w nim ani ryby ani rostliny. Wone je tak rjec „mortwe“. Cyle to pak njetrjechi. Wëdomostnicy su wuslëdzili, zo su w Mortwym morju nëkotre algı a bakterije žiwe, kotrež z našimi woćemi widžec njemóžemy.

Woda w Mortwym morju wobsteji nëkak z 33 % sele. W našim Baltiskim morju namakamy jenož 1,8 % a w Atlantiku 3,5 % sele. Z tym liči Mortwe morjo k wodziznam z najwyšej sólnosću. Čëhodla je to tak? Mortwe morjo leži jara nisko, nëhdže 420 m pod hladzinu morja. Tehodla woda, kotraž so tam nahromadži, njewotbëži. Mortwe morjo tuž njeje žane prawe „morjo“, ale poprawom selowy jëzor. Najwjetši pëtok je rëka Jordan. Tak bëži nastajnosći nowa woda do Mortwego morja. Wodowa hladzina pak njestupa. Temperatury w tutej krajiny su jara wysoke a slónco skoro kóždy džen swëci. Woda so tuž rozplunja. Sele a mineralije zawostanu pak w jëzoru. Z tym stupa jich koncentracija. Nëkotre mineralije su za rostliny, zwërzata a čłowjekow jëdojte.

Mortwe morjo pričahuje pak přiwšëm wjele turistow, kotriž chcedža so w nim kupać. Sele a mineralije hoja chorosće kože a tyja našim zhibadlam. Woda pak njesmë so spözërać abo do woćow përić. Tež Lukaš je so w Mortwym morju kupat a při

tym dalšu zajimawostku zeznał. Přez wysoki wobstatk sele je woda čëtro čëzka. Čłowječe čëto je w përunanju pomërnje lochke. Tehodla móžëš pluwac, bjez teho zo so pohibuješ. Tak je tež móžno, wo dže ležo nowinu čitać. Lukaš je to wuspëtał a bë zahorjeny, kak funguje. Rady so na tute dožiwjenje dopomina.

Lube džëci, përu wam za nowe šulske lëto wjele wuspëcha a wjele wjesela.

Waša *Katja Meyerowa*

Hódančko

K	A	P	A	R	D	M	C	Ž	B
W	W	L	P	I	Ź	A	W	K	A
I	O	U	C	S	H	Ł	D	P	R
Š	Ł	M	Č	I	L	N	S	O	B
E	O	Ě	Y	B	I	Č	G	E	Ź
Z	Ź	W	A	D	N	Z	K	A	E
E	N	K	Š	Ł	E	I	Ó	L	N
U	I	D	P	Ź	A	F	C	F	Č
R	K	P	Ź	E	L	N	Ź	A	K
Č	T	N	A	Ł	O	B	O	T	B

W pismikowym kašćiku chowa so džësać zapřišecow ze šule. Słowa móža wodorunje, padorunje abo diagonalnje stać. Wone hodža so wotpërdka abo tež wotzady čitać.

Lukaš listuje w Pomhaj Bóh w Mortwym morju. Foto: Lukaš Meyer

Pokiwy

Kemše ze serbskim podžëlom

Organizatoriskich pëčin dla w septembrje žane serbske kemše w Michałskej cyrkwi w Budyšinje njebudu. Mësto teho wotmëja so kemše na žnjowodžaknym swjedženju, 10. septembra, w 9.00 hodž. ze serbskim podžëlom. Cyrkwinske pëdstejicerstwo a wosadny farar Höhne tute pëdewzace podpërujetaj. Prosimy tuž serbskich kemšerjow wo sylne wobdžëlenje na tutej Božej službje.

*Cyrkwinske pëdstejicerstwo,
Mato Krygar*

Rëčny kurs w Bukecach

16. oktobra započina so nowy serbski rëčny kurs w Bukecach, kiž so potom stajnje pónđzëlu w 17.00 hodž. na farje wotmëwa. Kaž hižo při pëdchadžacym kursu budže wučer zaso Julian Nyča. Kurs mëri so na ludži, kiž maja hižo zakladne znajomosće a chcedža rëč dale wuknyć. Wón traje hač do 25. mërca. Përzjewjenja përijimuje a dalše informacije poda podpisany. (tel. 0152 57492130 abo z mejlku mato.krygar@web.de).

Bukečanska Bjesada, Mato Krygar

Přednošk wo fararju Šërachu

Po pëstawce korony dla pëpërošuje stawiznska sekcija Maćicy Serbskeje zaso na

swoje zjawne pëdnoški. Na žurli Serbskeho domu w Budyšinje pëdnošuje štwórtk, 21. septembra, w 19.00 hodž. Serbski superintendent n. w. Jan Malink na temu „Hadam Bohuchwał Šërach – pčotar, wučbnicar, stawiznar a farar“. Lëtsa spomina so na 250. posmjertniny Šëracha, klëtu na jeho 300. narodniny. Jako pčotar zdoby sej ze swojimi wotkryćemi europsku stawu. Tola tež na serbskim cyrkwiniskim a kulturnym polu bëše nimomëry aktiwny. Jeho kniha „Melittotheologia“ zabëra stawiznarjow a teologow hač do džënsnišeho.

Přednošk budže w serbskej rëči, zastup je darmotny. Wšitkich zajimcow wutrobnje pëpërošuje

*stawiznska sekcija Maćicy Serbskeje
Mërcin Brycka, pëdsyda*

Rozžohnowanje na kromje brunicoweje jamy

Něhdže 80 kemšerjow přichwata na wosebite kemše sobotu, 19. awgusta, na kromje něhdyšeje brunicoweje jamy Choćebuz sewjer. Při wopomnjenskej tafli za wotbagrowanu wjes Liškow rozžohnowachu so kemšerjo wot wjelelětneho serbskeho dušepastyrja Ingolfa Kšenki z Janšojc. Rozžohnowanje přewza generalna superintendentka Theresa Rinecker ze Zhorjelca.

W léce 2012 je tehdy 54lětny Ingolf Kšenka, kotryž bě přez lětdžesatkaj farar w Baršću, zastojnstwo jako delnjoserbski dušepastyr přewzał. Nastupił je pak tehdy serbske džělo jenož pod wuměnjem, zo so jeho městno wot cyrkwy Berlin-Brandenburgska-Hornja Łužica (EKBO) financuje a nic kaž dotal wot brunicoweho koncerna Vattenfall. Tehdyši Serbam přewšo přichileny generalny superintendent Martin Herche je so za to zasadził, zo so serbske dušepastyrskje džělo wot krajneje cyrkwy přewza.

Z brunicy wšak je so farar Ingolf Kšenka čas žiwjenja rozestajał: Rodzeny 1957 w Perlebergu je w Janšojcach jako syn fararja wotrostł a so na swoje poslednje službne lěta takrjec do Janšojc jako wosadny farar a serbski dušepastyr nawrócił. Přewšo angažowany bě we wšěch diskusijach a rozestajenjach wokoło brunicy. Husto wobdžěleše so na demonstracijach a angažowaše so w skupinje „Klinger Runde“, kotraž wojowaše za zdžerženje wjes-

Na kemšach při wopomnjenskej tafli za wotbagrowanu wjes Liškow rozžohnowachu fararja Ingolfa Kšenku (naprawo) na wuměnk Christina Kliemowa wot skupiny Serbska namša, generalna superintendentka Theresa Rinecker ze Zhorjelca a wyši cyrkwinski rada Clemens Bethge z Berlina (wotlěwa).

Foto: Jadwiga Malinkowa

kow Wótšowaš, Grabk a Keřkojce.

Jako dušepastyr bě čućiwy připoslušchar, tak zo bě na jeho rozžohnowanju tež wjele kemšerjow z wotbagrowanych wsow kaž z Rogowa, Tšawnicy, Łakomy a Liškowa.

Na přewšo hnujace wašnje spleće farar Kšenka w serbskej a němskej rěči swoje duchowne poselstwo w rozžohnowanjskim předowanju. Počahowaše so při tym mjez druhim na słowa Dietricha Bonhoeffera: „Wěrju, zo móže a chce Bóh ze wšeho, tež

ze złeho, dobre nastać dać.“ Přiruna situaciju we Łužicy z pućowanjom Israilitow přez puscínu. Jeho słowa skutkowachu čím bóle, dokelž swjećachu so kemše na kromje brunicoweje jamy – takrjec wosrjedź pusciny – w horcym lětnim wjedrje.

Serbja z Hornjeje, srjedźneje a Delnjeje Łužicy džakowachu so Ingolfeje Kšence za jeho skutkowanje jako serbski dušepastyr, w skupinje Serbska namša, na serbskich kemšach a dalšich zarjadowanjach.

Jadwiga Malinkowa

Přednošk wo ewangelskich Serbach w Pólskej

Přednošk „Ewangeliccy Serbołužycanie – przeszłość i terażniejszość“ (Ewangeliccy Serbja – zašłosć a přitomnosć), kotryž běch lětsa w januaru w ewangelskej wosadze Bielsko měł (hlej PB 3/2023), wospjetowach 3. julija we wotnožce Pólskeho ewangelskeho towarstwa w mojej ródnej wsi Jaworze, kotraž tehórnuja w Cieszyńskiej Śleskej leži.

Dohromady 52 ludźi bě přitomnych. Tónkróc spěwachmy hornjoserbsce „Hanka, budź wjesoła“ a delnjoserbsce „Och, gab ja z towzynt jazykami“ wótrišo.

W rozmołwje po přednošku dopomni so jedyn z připoslušcharjow na to, zo bě so před něhdže 30 lěty na wot našeje cyrkwy organizowanym zajězdze do Němskeje wobdžělił. Při tutej składnosći wopytachu tež Łužicu, hdžež wo eksistenciji Łužiskich Serbow zhonichu. Dalši wobdžělnik so dopomni, zo bě raz na synodze Ewangelsko-lutherskeje krajneje cyrkwy Sakskeje pobyl, na kotrejž běchu tež serbske wosady zastupjene. Ja dodach, zo poby w léce 1973 skupina serbskich ewangelskich fararjow ze superintendentom

Gerhardom Wirthom na wopyće w ewangelskej wosadze Jaworze. Woni bydlichu w ewangelskim wočerstwjenjskim domje „Betania“ we wsi Wapienica. Na farje pola cyrkwy w Jaworze, w bydlenju wikara, wobkedźbowach jedneho z tutech fararjow z jeho swójbu, hdyž buchu na kofej přeprošeni. Farar rěčeše ze swojim synom (swojimi džěćimi?) přeco serbsce a mać

němsce. Hdyž pak bě syn njeposlušny, nawsari jeho nan wótrje němsce. W bydlenju mějachu čumpaty stólc. Nan praji k swojemu synej: „Janko, počumpaj so!“ To bě najskeje přerjona serbska sada, kotruž sym dospołnje zrozumił. Klinčeše to šikwanje a dopominam so džensa hišće na to.

Jerzy Krzyspiał
z němčiny T.M.

Připoslušcharstwo na přednošku we wosadze Jaworze

Foto: Ryszard Stanlik

Knihy k 500lětnemu jubilejeju Budyskeho Tuchorja

W lěće 1523 založi so w Budyšinje nowy kěrchow před měščanskimi wrotami při puću do Lubija. K jeho lětušemu 500lětnemu jubilejeju wuda Budyski měščanski archiw zhromadnje z wulkowosadu Budyšin swjedženski spis, kotryž woprija tři dźěle.

Wumělski historikar Kai Wenzel wěnuje so stawiznam Tuchorskeje cyrkwy a kěrchowa, štož wědomostnje spuščomnje zdokony. Zdobom wopisuje wón w druhim dźělu hromadže z měščanskim wodźerjom Heinzom Henku wuznamne rownišća. Po wumělskostawizniskim wopisanju podaja

so biografiske daty wosobow a pokazuje so na jich kulturnostawizniski wuznam. Třeći dźěl knihi, napisany wot něhdyšeho kěrchowskeho zarjadnika Christoph Kretschmera, předstaji pohrjebnišćo jako wosebity rum přirody w měsće.

Ze serbskeho wida je druhi dźěl knihi najwuznamniši, dokelž je so na Tuchorskim a na z nim zwjazanym Michałskim pohrjebnišću tež mnoho ewangelskich Serbow pochowało. Prašenje potajkim je, w kotrej měry je so serbski podžěl w knize wobkedžbował? Wotmołwu podaja scěhowace ličby:

Ze 103 předstajenych rownišćow je 20 poslednich wotpočinkow wosobow serbskeho pochada zapřijaty. Serbski podžěl wučinja potajkim něhdže 20 procentow, z čimž je realne połoženje w zašłosći doć derje wobkedžbowane. Wězo běchu tež tamne wosobiny, kiž so w knize předstaja, ze Serbami zwjazane abo su za nich skutkowali, kaž pokazuje příklad gymnazialneho direktora Siebelisa, kotryž je serbskich gymnazistow pozbudžował a spěchowal (T05).

Naličimy tu wone serbske swójby a wosobiny, kotrychž rowy su so do knihi zapřijeli. Přistajene su ródne městna, z čehož je spóznać, zo je wjetšina z nich do města přičahnyla.

- T07, T08, T66: překupska swójba Bjenadžic z Ješic
- T18: prawiznik Bjedrich Adolf Klin z Barta
- T23: lékař Jan Bjedrich Probst z Budyšina
- T24: Jakubec swójba z Budyšina
- T30: moler Jurij Hajna ze Židowa

- T38: wědomostnik Frido Mětsk z Annaberga
- T39: filozof Handrij Nyča ze Židowa
- T42: organistka Lubina Rawpowa-Holanec z Budyšina
- T49: překupc Jan Pauli z Hnašec
- T50: korčmarska swójba Pječec z Budyšina
- T62: farar Handrij Lubjenski z Rachlowa
- T80: nakładnik Pawoł Völkel z Chrósćic
- T82: mandželskaj Korla a Marja Hopec z Kózłow a Duboho
- T91: wozydłownik Moric Wobst z Čichońcy
- M01: wědomostnik Arnošt Muka z Wulkeho Wosyka
- M02: serbski superintendent Gerhard Wirth ze Stróže
- M04: lékař Korla Křižan z Hodžija
- M06: wědomostnik Pětr Malink z Łaza

Informacije wo wosobach su spuščomne, tež hdyž njeje serbski pochod přeco připisany. Na zadnjeju wobalce knihi namakaja so tři plany, na kotrychž su rownišća z čisłom zapísane. Tak móže so kniha derje wužiwać jako spuščomny přewodnik za serbske wuchodžowanje po Tuchorju a Michałskim pohrjebnišću.

Předležaca publikacija naruna do wěsteje měry fararja Grošow zešiwk „Pučowanje po Tuchorju“ z lěta 1926. W nim njebě so ničo wo Serbach na kěrchowje naspomniło. Přiwšěm wužiwać nimale sto lět stary zešiwk dale rady, dokelž ma swoju sylnosć we hłubšim předstajenju nabožnych a kulturnostawizniskich mysłow, kotrež so na narownych pomnikach jewja.

Jan Malink

Přewodnik po Tuchorskim pohrjebnišću w Budyšinje

Narowny pomnik fararja Handrija Lubjenskeho (1790–1840), wobnowjeny w lěće 2003 wot Maćicy Serbskeje a Serbskeho ewangelskeho towarstwa

Row wuznamneje serbskeje Jakubec swójby na Tuchorju. Tu wotpočuja Michałski farar Ernst Bohuwěr Jakub (1800–1854) z mandželskej a jeju dźěsći Emka Jakubec (1835–1909), předsydkaj Towarstwa serbskich knježnow w Njeswaćidle, a Jan Jakub (1849–1913), gymnazialny profesor a kublar sakskeho princow w Drježdžanach. Foće: Trudla Malinkowa

Dokumenty z Klukšanskeje šule z léta 1883

Zo by so w Klukšu móhla nowa gratownja za wohnjowu woboru twarić, dyrbyeše so 2021 tak mjenowana nowa šula zwottorhać. 1883 běchu ju natwarili, dokelž kapacita tehdyšeje cyrkwinskeje šule we wsy hižo njedosahaše. Nowina Sächsischer Erzähler rozpraweše 1884, zo běchu 27. julija tego léta nowu Klukšan-sku šulu poswjećili.

Při wottorhanskich džětach njejsu jenož zakładny kamjeń šulskeho domu wuchowali, ale bagrownik, kiž sam ze wsy pochadza, nadeńdže tež do kamjenja zasadženu kapslu, kotruž sej najprjedy doma chowaše a pozdžišo wjesnej wohnjowej woborje přepoda. Při přehladanju nadeńdže so w kapsli rjad historiskich dokumentow w serbskej a němskej rěči.

Mjez nimi běchu wudaća Serbskich Nowin z 8.9.1883, časopisow Serbski Hospodar z 1.9.1883 a Łužica z 9.9.1883 kaž tež Bibliski pućnik na léto 1883. W němskej rěči běštej přidatej wudaće nowiny Bautzener Nachrichten ze 7.9.1883 a rozprawa „Fünfte Jahresbericht des Lutherischen Gotteskastens im Königreich Sachsen“ z léta 1882. Nimo tutech čišćanych periodikow namakachu so w kapsli skladnostnje 400. narodnin refor-

matora wudaty Lutherowy album kaž tež wizitnej kartce twarskeho mištra Kiliana z Wósporka a wosadneho fararja Božidara Běrnika (1850–1915). Rodženy ze Šćeńcy bě wón wot 1877 pomocny předar

měješe 1 382 wobydlerjow, do njeho słušachu wsy Klukš, Załhow, Lichań, Zdžar, Zdžer, Brěmjo a Čelchow. Mjenowane su tež sobustawojo šulskeho předstejićerstwa, kotrehož předsyda farar bě, kaž tež susodža šule a zamotwići Kralowskeje wobwodneje šulskeje inspekije.

Dale běštej w kapsli kwitowanka za 75 pjenježkow, kiž bě njeźelnica Hańža Bartowa do wosadneje kasy plaćila, a wizitka Handrija Kerka (1822–1894) z rukopisnej noticy, zo bě wón namjetowany za wólby do krajneho sejma, kotrež so tón džen wotměchu. Kerk přistlušeše wot 1872 konserwatiwnej frakciji Druheje komory sakskeho krajneho sejma a zasadžowaše so za zajimy Serbow, mjez druhim w kubłanskej politice.

Kameradojo Klukšanskeje wohnjoweje wobory přepodachu kapslu a jeje wobsah Budyskemu wokrjesnemu archiwu, hdžež su dokumenty zjawnosći a sledžerjam přistupne. Namakanka njeje jenož zajimawe historiske žórlo za stawizny Klukša, ale tež za powšitkowne a serbske stawizniske temy. Zjawnosći prezentowachu so dokumenty přeni króc 1. julija při swjedženskim wotewrjenju noweje gratownje. **Christian Schuster** z němčiny T.M.

Zakładny kamjeń bywšeje Klukšanskeje šule z léta 1883 a do njeho zasadžena kapsla, w kotrež so dokumenty chowachu Foće: Christian Schuster

w Klukšu, hdžež jeho dvě léće pozdžišo za fararja wuzwolichu. Za jeho zastojnski čas natwari so 1893 Klukšanska cyrkej. Farar Běrnik napisa 11. septembra 1883 rozprawa, w kotrež poda někotre informacije wo natwarje šule:

Ležownosć plaćeše 700 hriwnow a twar samón 16 300 hriwnow. Šulski wobwod

Zwiski k našim potomnikam

Sym (83) so rozsudził, kóždy tydzeń wnučkej Sebastianej (10) do St. Ingberta list napisac, zo by kontakt z džědom a wowku a z papjeru měł, čitał a swoj wokabular rozšěrił a dalše aspekty žiwjenja zeznał.

Pisam přeco jednu stronu A4 a wupytam sej k temje lista wobraz. Moje sady su krótkte a mi wažne słowa markěruju, zo by napohlad lista do čitanja wabił. Temow mam nadosć, a kaž wot Friederiki, naju džowki, slyšach, čita Sebastian rady moje listy, kiž jeho wowka schwali a podpisa. Nadžijomnje přińdžetej hólce a staršej přez listy do rěčow.

Njedawno pisach wo tym, kak smy jako džěci w zymje na haće w Njeswačanskim parku sněh suwali, zo bychmy móhli na lodže hokej hrać. Sam pytnu, kak mi lube wobrazy zašlych časow do mysłow přińdu. Započnu sonić, kak na přikład w Mehner-tec kowarni steju a mi knjez Mehnert spěšnje klučik za smykače skowa, dokelž mějach jara nuznje, zaso na lód přińć.

Rady Sebastianej pišu wo žiwjenju jeho prastaršemu w Třělanach a Klukšu. Přiznaju, zo jemu wo swójbje jeho nana Jakoba, kiž ze Zdžerje pochadza, hač dotal pišať njejsym. Je tola wažne a zajimawe, něšto wo swojich swójbnych korjenjach zhonić. Budu jemu tež napisac, zo běchu jeho prjedownicy Serbja a zo njeběchu stajnje „jandželjo“. Sprawnosć je na kóždy pad třebna, dokelž wona zwjazuje. Ničo so nima zatajić abo zamjelčić.

Bych so wězo wjeselił, hdy bych wot Sebastianana kartku abo list abo džak dóstał, ale wěm, zo je jemu hakle džesać lět, a sam w tutej starobje njejsym wědzał, što na kartku napisac.

Wjeseliłoj smój so ze žonu, kak rady je namaj w prózdninach do snědanja Ochranowske hesła předčitał a kanon zaspěwał. Wěmoj, zo z nabožinskim kubłanjom doma a w šuli klaca. Tehodla chcemoj tahodnaj a sčěrpliwaj być.

Po puću być z młodej generaciju smart-

Wnučk Sebastian předčita Ochranowske hesła.

Foto: Pawoł Wirth

fona, nas wužada. Je napinace, ale tež zajimawe a wažne. **Pawoł Wirth**

„Wědomje wo serbskich korjenjach a zajim za serbstwo budźić“

Rozmołwa z nawodu Rakečanskeje Bjesady dr. Günterom Holderom

Knježe dr. Holdero, Wy sće nawoda Rakečanskeje Bjesady. Předstajće so prošu skrótko našim čitarjam.

Sym so w léce 1952 w Třoch Žonach pola Łaza narodził. Byrnjež staršej wobaj Serbaj byłoj, wonaj z nami džěćimi jenož němsce rěčeštaj. Jenož moja wowka je mje druhdy serbsce narěčała. W Třoch Žonach su tehdy hižo jenož žony mjez sobu serbowali. Nan běše režniski mišter, ale hdyž běch mały, staj wón a mać na swójskim statoku džěłaťoj. Mam bratra a sotru, ja běch najmlódši.

Chodźach we Łazu do šule a pozdžišo we Wojerecach na rozšěrjenu wyšu šulu. Wot 1970 hač do 1973 studowach w Žitawje elektrotechniku. Promowowach pak hakle 1986 w ramiku aspirantury. Džěłach w Bjerwałdskej wuhlowej jamje, w kaolinowych zawodach w Kamjenej pola Rakec a w měsće Hirschau w Bayerskej. 1975 so woženich. Wot tuteho časa bydlimoj z mandželskej Martinu w Rakecach, hdžež smój sej domček natwariloj. Mamoj džowku a syna a mjeztym sydom wnučkow w starobje wot džewjeć do dwaceći lět.

W druhim šulskim lětniku mějach něšto serbskeje wučby. Za čas swojeho dalšeho šulskeho a studijneho časa kaž tež powołanskich lět mějach potom jenož jara mało kontakta ze serbstwom. Tehodla dyrbjuj nětko přeco hišće serbsčinu wuknyć.

Hdy je so Bjesada w Rakecach založila a kak je k temu dóšlo?

Bohužel njejsmy žanu chroniku wjedli. Tehodla njemóžu žadyn konkretny datum mjenować. 2010 wopytach přeni raz serbske kemše w Michałskej cyrkwi. Tam zetkach tež Annemarie Simonowu z Trupina. Knjeni Simonowa znaješe Bukečansku Bjesadu. Wobzamknymoj w Rakecach něšto podobne založić.

Ma Bjesada krutu strukturu z wuzwo-

Dr. Günter Holder z Rakec Foto: prywatne

lenym předsydstwom a zapisanym člonstwom? Abo je to skerje wólny kruh zajimcow?

Ně, Bjesady žane towarstwa njejsu. Tehodla njejsu předsydstwo a někajke krute struktury trěbne. Naša mała skupina zrozumi so jako džěl Rakečanskeje wosady. W přenim léce staraše so hłownje knjeni Simonowa wo terminy a dalše organizatorske wěcy. Wot někak 2011 je to mój nadawk.

Kelko sobustawow měješe Bjesada při založenju a kelko je jich džensa?

Na našim přenim zetkanju běchmy poměrne wjele ludźi, někak 15. Ale bohužel su nas najwjace z nich hižo hač do druhoho zetkanja zaso wopuščili. Tym jednym bě to přewjele serbskeho, druhim zaso přemało.

Na našich prawidlownych měsacnych zetkanjach wobdžěli so hač do šěsć ludźi. Husto pak smy jenož dwaj abo tře. Tehodla chcemy w přichodže radšo mjenje zetkanjow přewjesć. Tute zarjadowanja dyrbja potom za wjace ludźi zajimawe być, na přikład čitanske a spěwne wječorki abo tež dwurěčne nutrnosće w adwence a póst-

nym času. Tute zarjadowanja su zwjetša poměrnje derje wopytane.

Štó su sobustawoj?

Žro skupiny su tučasny poprawom jenož štyrjo ludžo. Smy wšitycy Serbja, ale jenož jedna rěči serbsce jako maćerščinu. Pomoc dóstanu tež wot wosadneho fararja dr. Malinka a jeho mandželskeje. Wonaj so hdys a hdys na našich wječorkach wobdžělitaj. Prawidlownje běše w zaštych lětach Domowinski motiwator za serbsku rěč Lucian Kaulfürst hósć na zetkanjach Rakečanskeje Bjesady. Tež za našu kónčinu zamolwita nowa motiwatorka Raphaela Wićazowa nas přiběrajce podpěruje.

Bohužel je staroba přecelow Bjesady jara wysoka. Jenož Olaf Langner njeje hišće w rentnarskej starobje. Wysokeje staroby a chorosće dla smy hižo někotrych Bjesadowarjow zhubili.

Kajke je skutkowanje Bjesady? Kak husto maće zarjadowanja a kotre?

W zaštych lětach je so Bjesada prawidlownje jónu wob měsac zetkała z wuwzaćom prózdniškeju měsacow julij a awgust.

K polěpšenju swojich rěčnych kmanosćow smy na přikład Ochranowske hesła čitali a přechožili. Druhdy čitamy tež wotřezki z biblije abo artikle wo temach w Pomhaj Bóh, Serbskich Nowinach abo w Serbskej protyce. Husto smy sej tež hromadže aktualne wusyłanje Wuhladka wobhladali. Naše wječorki dyrbja hłownje móžnosć k serbowanju skićeć. Za to wužiwamy najwšelakoriše temy.

Spytamy pak tež z wosebitymi zarjadowanjemi poskitki za wosadnych a druhich zajimcow organizować. W póstnym času do jutrow přewjedžemy kóžde léto wječornu nutrnosć. Je tež hižo tradicija, zo wuhotuje Bjesada wječork we wobłuku Žiweho adwenta. Mějachmy čitanske wječorki z Alfonsom Frenclom, Markom Grojlichom, Křesćanom Prawcom a Trudlu Malinkowej, kiž běchu přeco poměrnje derje wopytane. Wažne su nam tež spěwanske wječorki, kiž jónu wob léto a wot léta 2015 hromadže z Hodžijskej Bjesadu přewjedžemy. Runje létsa je so nam to z pomocu skupiny Přezpólni, ze žónskim chórom Rakecy, z wosadnym pozawnowym chórom a młodžinskim klubom Komorow derje poradziło. Džěći skedźbnjamy k ptaćemu kwasaj abo z debjenjom jutrownych jejkow na serbske naložki.

Wězo prócujemy so tež wo wužiwanje serbskeje rěče w Božich službach. Wosebje wažne su nam dwurěčne kemše. Ludžo, kiž serbsku rěč jenož mało wobknježa, namakaja lědma puć do rzy serbskich kemšow, kaž so wone čichi pjatk abo štwórteho adwenta swjeća. ➔

Zhromadny spěwny wječork Rakečanskeje a Hodžijskeje Bjesady na Dubiču 2017

⇒ Sće tež raz kursy k wuknjenju serbskeje rěče w Rakecach wotměli? Z kotrym wuslědkom a wobsteja tute hišće?

Zhromadnje serbsce wuknyć, to běše spočatna ideja Bjesadow. Ale w hodžinje abo połdra hodžinje wob měsac njemóžeš nowu rěč nawuknyć. Na našich zetkanjach maš jenož skladnosć swoje rěčne kmanosće wužiwać a kusk polěpšić. Aktualnje pak so tola kurs serbsčiny w Rakecach wotměwa, kotryž nawjeduje Domowinski motiwator Lucian Kaulfürst. Bohužel pak dotal žani kursisća puć do Bjesady namakali njejsu.

Kajke su wuspěchi Rakečanskeje Bjesady?

Zo so serbsčina w Rakecach hišće na kemšach a dalšich wosadnych zarjadowanjach wužiwa, a to w zaštych lětach samo trochu přiběrajo, je naš najwjetši wuspěch. Wjeselimo so, zo swjeća so dwurěčne kemše džensa tež na přenim dnju hód, jutrow a swjatkow. Zo mamy zběrku kěrlušow w serbskej a němskej rěči a wot lěta 2021 samo dwurěčny spěwnik k temu wjele pomha. Mam začuće, zo mnozy kemšerjo mjeztym dwurěčne kemše jako normalitu akceptuja.

Kotre su problemy Rakečanskeje Bjesady?

W Rakečanskej wosadze bydli wjele ludźi ze serbskimi korjenjemi. Ale jenož mało z nich so k serbstwu wuznawaja. Mnozy njemóža abo sej njezwěrja w zjawnosći serbsce rěčeć. Tehodla wostanje naša skupina tajka mała. Dotal njeje sobuskutkowanje w njej za młodych křesćanow zajimawe. A pobrachuja nam dobre ideje, kak móhli to změnić, štož je jara škoda. Na přikład při confirmaciji njepytnejš, zo su mjez confirmandami mnozy ze serbskimi korjenjemi. Mamy w Rakecach Pawołski chór a wjacore hudźbne skupiny, ale žana njespěwa serbske kěrlušy abo spěwy. Bychmy jako wučerja a nawodu serbsko-rěčneho hudźbnika trjebali.

Debjenje jutrownych jejkow w Rakečanskej farskej bróžni 2022 Foto: Rakečanska Bjesada

Čitanski wječork z Markom Grojlichom w Rakečanskej farskej bróžni 2019

Kajki je počah Bjesady k wosadze, gmejnje a swobodnej ewangelskej šuli w Rakecach?

Bjesada je džěl wosady. Mamy dobre zwiski k wosadnemu předstejićerstwu, k fararjej a k Rakečanskemu ewangelskemu towarstwu. W šuli organizujemy z podpěru Budyskeje župy Domowiny za šulerjow pjateho lětnika projektowy tydzień pod hesłom „Naša serbska domizna“. Gmejna naše předewzaća z financielnymi srědkami podpěruje. K temu wothłosujetej so Bjesada a Domowinska skupina Trupin-Komorow-Rakecy z wjesnjanostu knjezom Nowotnikom a ze zamołwitej za serbske naležnosće knjeni Schneiderowej.

Ma Bjesada bliše počahi k Domowinje?

Sym hižo někotre lěta člon Domowinskeje skupiny Trupin-Komorow-Rakecy a tež předsydstwa Budyskeje župy „Jan Arnošt Smoler“. To rěka, zo mamy wuske zwiski k Domowinje.

Bjesady wobsteja tež w Bukecach, Hodžiju a na Horach pola Wojerec. Hajiće zwiski k tutym Bjesadam?

Wšitke Bjesady maje dobre zwiski k Serbskemu ewangelskemu towarstwu. Tež mjez-

sobu so Bjesady wuměnjeja a podpěruja. Kóždolětna džělarnička Bjesadow je mjeztym hižo tradicija. Dobry zwisk ma Rakečanska z Hodžijskeje Bjesadu wosebje přez zhromadne spěwne wječorki.

Widziće móžnosće, Bjesady tež w dalšich wsach a wosadach Hornjeje Łužicy založić?

Najwažniše snadź je, zo w druhich kónčinach kaž w Njeswačidle, Minakale, Malešecach, we Łazu, Wulkich Ždžarach atd. ze serbskimi podžělemi na kemšach a na dalšich cyrkwinskih zarjadowanjach wědomje wo serbskich korjenjach a zajim za serbstwo zbudźimy. To by wulki zaměr Serbskeho ewangelskeho towarstwa a Serbskeho wosadneho zwjazka być dyrbjał. Hdyž by so to poradziło, njeje snano scyta tak wažne, hač wutworja so nowe Bjesady. Lěpje by wěsće było, hdyž bychy předstejićerstwa wosadow a nowych wulkowosadow kaž tež cyrkwinske wjednistwo tutón nadawk sobu jako swój wobhladowali.

Hdyž pak bychy zajimcy nowe Bjesady abo podobne skupiny založili, by to wězo tež wulkotna wěc była.

Džakuju so za rozmołwu.

Prašata so Trudla Malinkowa

Wot Rakečanskeje Bjesady wuhotowany Žiwj adwent w léče 2019

Wjesoła nalada na spěwnym wječorku 2023 w Komorowje pola Rakec Foto: Robert Malink

Kak džěše po fararju Křižanu w Hodźiju ze serbsčinu dale?

Po tym zo běch so w přihotach na wopominanje stotych posmjertnin fararja Jana Křižana (1854–1923) lětsa kónc februara w Hodźiju dosć wobšěrnje z jeho žiwjenjom a skutkowanjom zaběrať, zwěrju sej zwěsćić, zo drje běchu to tři wobłuki, wo kotrež so wosebje staraše a za kotrež swoje mocy a kmanosće zasadźowaše, mjenujcy: jeho swójba, křesćanska wěra a serbskosć w rěči a nałožkach. Tehodla mam za přisprawne, předstajić, kak je ze serbskosću w Hodźijskej wosadze w zašłych sto lětach po smjerći fararja Křižana dale šło.

Wostrózbjace wuprajnje podawa statistika spowědných Hodźijskeje wosady w lětach wot 1824 do 1960 w pódlanskej tabuli.

gelskich Serbow serbskosć poněčim pozhubjowaše a so naposledk cyle zhubi. W katolskich Serbach pak zwjazowašeť so w tutym času narodne wědomje a katolska wěra do nimale njerozdźělomneje jednoty. Bytostna přičina za to bě po mojim zdaću Bismarckowy „kulturny bój“, kotryž měješe wliw Roma na katolików wostabjeć a jich k podwólňišim staćanam němskeho (ewangelskeho) mócnarstwa sćiníc. Tutemu čišćej stata přečiwo wěrje a rěči so katolscy Serbja doraznje spřečiwojachu, štož tež naslědne generacije postajowaše. Rozdźělnje wuwicě pola ewangelskich a katolskich Serbow wot kónca 19. lětstotka sem wjedžeše k temu, zo spadny podžěl ewangelskich Serbow wot

Dwurěčnje přepróšuje tafla na kemše w Hodźiju Foto: Krystof Rummel

Statistika spowědných Hodźijskeje wosady 1824–1960

lěto	Serbja	% Serbow	Němcy	% Němcow	cyłkownje
1824	4 526	85,6 %	761	14,4 %	5 287
1882	4 987	78,5 %	1 369	21,5 %	6 356
1912	2 885	56,6 %	2 210	45,4 %	5 095
1922	1 607	41,2 %	2 295	58,8 %	3 902
1940	362	24,1 %	1 139	75,9 %	1 501
1943	–	–	1 285	100,0 %	1 285
1946	144	10,6 %	1 219	89,4 %	1 363
1960	86	5,6 %	1 461	94,4 %	1 547

Zestawa spowědných nam pokaza:

- Hač do 1880tych lět běchu spowědni a z tym tež kemšerjo k něhdze 80 % Serbja.
- Cyłkowna ličba spowědných je wot 1882 hač do 1940 na mjenje hač štwórcinu spadnyła, ličba serbskich spowědných na mjenje hač 8 %.
- W 40 službnych lětach fararja Křižana, kotryž skutkowaše wot 1883 do 1923 w Hodźiju, spadny podžěl Serbow wo počtu na 41,2 %.
- Hač do zakaza serbskeje rěče 1941 so serbski podžěl na 24,1 % dale redukowaše.
- Tež po skónčenju nacistiskeho knjejtwa njeje serbskosć dowójnski niwow wjace docpěła a spadny hač do 1960 na 5,6 %.

Wot lěta 1975 njeměješe Hodźij žaneho serbskeho fararja abo diakona wjac. Serbske kemše swjećachu šěsć króc wob lěto wonkowni serbscy fararjo, posledni króc 16. oktobra 1994.

Spad serbskosće w Hodźiju započinaše so potajkim hižo kónc 19. lětstotka za čas fararja Křižana. Po mojim zdaću bě jedna z přičinow za to restriktiwna šulska politika stata napřečo serbsčiny. Dale so přez nimoměry wuspěšnje hospodarske a politiske wuwicě Němskeho mócnarstwa ke kóncej 19. lětstotka pola mnohich ewan-

90 % w 19. lětstotku na něhdze 10 % na kóncu 20. lětstotka.

Hačrunjež měješe Hodźij za ewangelskich Serbow přez lětstotki centralny wuznam, njebě tu wokoło lěta 2000 žane serbske wosadne žiwjenje wjace. Ale běchu tu hišće wosadni, kotřiž běchu wědomi Serbja, kotřiž serbskosć w swójbach hajachu a so drje tež nadžijachu, zo so rěč jich prjedownikow we wosadze njezhubi. Móžachmy dožiwić, zo so w tutej situaciji Bože přilubjenje, napisane pola Jezaja 42,3, zwoprawdzi: „Nałamanu sćinu wón njedołama, a žehliwy sužoh wón njewuhasnje.“

Ewangelskemu serbstwu běchu wot kónca 19. lětstotka sem – kaž hižo horjeka rozložene – němsko-narodny (nje)duch, statne restrikcije nastupajo serbsku wučbu w šuli, nacionalsocializm a přičehnjene přesydlenecow po Druhej swětowej wójnje čězku škodu načinili. Tehodla přirunuju to z nałamanej sćinu. Mjez wosadnymi dale wobstejaca, ale we wosadze hižo njepestowana lubosć k serbstwu je mi kaž žehliwy sužoh.

Džensa móžemy džakownje zwěsćić, zo je Bóh wšitko tak wjedł, zo je so žehliwy sužoh lubosće k serbskemu namrěwstwu tež w našej wosadze zaso zapalił. Hodźij ma zaso swoje městno mjez serbskimi ewan-

gelskimi wosadami a tute tež na nawjedowace wašnje wupjelni.

Kak je k tutej změnje dóšlo?

1. oktobra 2008 dóndže k znowawobsadzenju Hodźijskeje wosady z fararjom Krystofom Rummelom. Hačrunjež wón serbskeho pochada njeje, měješe přez swój studijny čas w Rumunskej počah k słowjanskim rěčam. Na to nawjazuju so počas zaso serbske wosadne žiwjenje wuwicě. Džensa móžemy sčehowace mjenuwać:

- Hodźijska Bjesada přewjedže wob lěto něhdze šěsć serbskich wosadnych wječorkow. Zdžěla na tutech wječorkach druge wosady abo serbske zarjadnišća wopytamy, na př. Dom Zejlerja a Smolerja we Łazu, Dom Měrcina Nowaka Njehorňanskeho w Njehornju a spisowacela Bena Budarja w Hornim Hajnku.
- Kóžde druge lěto přewjedžemy w lěcu serbski spěwanski wječork w Hodźiju. W mjezylětach zetkamy so w Rakecach, wšako zarjadujemy spěwanske wječorki zhromadnje z tamnišej Bjesadu.
- Z fararjom Rummelom swjećimy wob lěto serbskej Božej službje (prěni raz 18.11.2012) a dwě do tři němsko-serbske kemše (prěni raz swjatki 2010).
- Tež na němskich kemšach praji farar přepróšenje na Bože wotkazanje a žohnowanje přidatnje w serbskej rěči.
- Naš wosadny farar Rummel je wot lěta 2020 zdobom Serbski superintendent. Prócujemy so nowe aktiwity wuwicě, zo njeby so serbskosć w našej wosadze jenož na kromje pěstowala, ale zo by ju cyła wosada sobu nješla a dožiwiła. Z tym nawjazamy na rozžohnowanje słowa Jana Křižana krótko do jeho smjerće čitarjam Misionskeho Posoła w januarskim wudaću 1923: „Serbja, zachowajće swěru swójbnych wótcow rěč a wěru!“

Gerat Krawc

Na slédach ewangelskeje cyrkwje w Budapesće

Dowol – to je tež čas dundanja bjez konkretného cila a zaměra. Druhdy potom njejpacy na něšto storčiš, štož će puta. Tak je so mi lětsa w Budapesće zešlo. Z mandželskim běchmoj so na přenju wuchodžowanku po wulkoměsće podaťoj. Z metro jědžechmoj někotre stacije do centruma a wulězochmoj na naměsće Deák tér. Na wulkim, skerje njeprěwidnym naměsće so dróhi křižuja, wobchad haruje, ludžo chwataja. Turisća pytaja sej měrny kučik, tak tež mój. Na dlěšim, poměrnje niskim domje napadnychu mi w přizemju wjacore wysoke metalowe wokeńcy, do kotrychž bě pismo w madžarskej rěči wuražene. Na jednej stronje wokeńcy stejachu pismiki prawje, na tamnej so špihelowachu. A cykle deleka čitach nimoducy słowje „Martin Luther“. Što to bě? Wobhladaťoj sej dom dokładnišo, wuhladach taflu z napisom „Evangélikus Országos Múzeum“ a dalšu z mi znatym mjenom Ján Kollár. Ewangelski muzej potajkim. Bě zawrjeny, ale přichodny dzeń sej jón wobhladaťoj.

Muzej je w bywšej šuli zaměstnjeny a njeje přewulki. Młoda žona da nam krótki zawod w němskej rěči a skedźbni naju hnydom na spočatku na drohotnosť, kotraž bě so w léce 1815 do madžarskeje ewangelsko-lutherskeje cyrkwje dóstała: originalny rukopisny testament Martina Luthera z léta 1542. Wopytwarjo móža sej jón na displayju wobhladať a zdobom transkripciju do džensnišeho prawopisa we wjacorych rěčach čitať. Muzej je jednory a informatiwny. Čezišća sa ewangelske žiwjenje 19. lěstotka w cyrkwi, šuli a swójbje. Krótki trikowy film předstaji na žortne wašnje nastaje twarjenja.

W léce 1781 bě habsburgski kejžor Józef II. tak mjenowany Tolerancny patent wukazať. Z nim dowoli ewangelskim křesćanam wuznawanje swojeje wěry. Ewangelska wosada Pesta (džensa Budapest) dósta ležownosć zwonka měšćanskich murjow w bliskosći kaserny. Na njej nastajeť modlernja a šula, kotrež so něšto po-

Pohlad do ewangelskeho muzeja

Ewangelska cyrkej w Budapesće, pódlá njeje fara a bywša šula (zakryta), w kotrež je džensa muzej

Fota: Jürgen Maćij

zdžišo wutwarištej. W twarjenjach ze swójim klasicistiskim, předměšćanskim charakterom běchu šula, bydlenje za fararja a kantora a cyrkej zaměstnjene. „Insula Lutherana“ kompleks mjenowachu. 1811 so cyrkej poswjeći. W njej słyšachu Madžarojo, Słowakajo a Němcy Bože słowo w maćeršćinje. W šuli kubłachu madžarske, słowakske a němske džěci z ewangelskich swójbow.

A što ma Ján Kollár (1793–1852), basnik, zběraćel słowakskich ludowych pěnjow a narodny budźićel słowjanskeje wzajomnosće, z tutej lutherskej kupu činić? Wón bě wot 1819 do 1849 předar w ewangelskej wosadze w Pesće. Z druhimi słowjanskimi narodowcami swójeho čas měješe wulki wliw na serbske narodne wozrodźenje.

Džensa je ewangelsko-lutherska cyrkej w Madžarskej nošer mnohich kubłanskich zarjadnišćow – pěstowarnjow, zakładnych, srjedźnych a powołanskich šulow a studentskich internatow –, hačrunjež njeje přewulka. Ma něhdže 200 000 člonow, to stej dwaj procentaj wobydlerstwa. Wjetšej stej romsko-katolska a reforměrowana cyrkej. Lutherska cyrkej bě stajnje w mjeńšinje, w stawiznach často přescěhana a chuda, tola spěchowaše identitu třoch etnijow. Džensniša wosada w centrumje Budapesta widži so jako wotewrjena a tolerantna křesćanska zhromadnosť, kotraž zastupuje namřěwstwo Luthera w tutym džělu Europy.

Na wokeńcy džensnišeho muzeja je tuž zapopadnjeny citat Martina Luthera z jeho testamenta: „Bóh, Wótc wšeje hnady, je mi poklatemu, chudemu, nješkodnemu, wbohemu hrěšnikowej ewangelij swójeho lubowaneho Syna dowěriť a mje k dobremu a swěrnemu služownikowej sćiniť a mje wobarnowať, tak zo plaću najebać hněwa čerta jako wučer wěrnosće.“ *Marka Maćijowa*

Wokeńcy Ewangelskeho krajneho muzeja z citatom z testamenta Martina Luthera

Na displayju móže wopytwar testament Martina Luthera čitať. Tule je runje Philip Melancthon jako swědk testamenta wobraznjeny.

Posledni serbscy fararjo w serbskich wosadach sakskeje krajnej cyrkwje (12)

Pawoł Wićežk we Wóslinku (hač do 1953)

Pawoł Wićežk (Paul Richard Karl Lehmann) narodži so 18. februara 1877 jako syn kublerja w Přišecach pola Budyšina. Prawdźepodobnje bě potomnik kublerja Jana Wićežka, kotryž bě 1848 z tehdyšimi narodowcami w Serbskim řečenskim towarstwje w Budyšinje hromadže skutkował. Wopyta Budyski gymnazij a studowaše teologiju w Lipsku. Jako přihot na skutkowanje w serbskej wosadze wobdžěli so w lětach wot 1899 do 1901 na Serbskim homiletiskim seminarje pola fararja Oswalda Mrózaka w Hrodźišću. Wot lěta 1899 bě sobustaw Mačicy Serbskeje.

1. nowembra 1903 bu we Łupjanskej cyrkwi na duchowneho ordinowany. Tři lěta w tamnišej małej wosadze wosta. W tym času zmandželi so z Friedu rodž. Severin (1877–1935), dźowku twarskeho mištra z Budyšina. Młoda swójba, do kotrejež so 1906 holčka narodži, bydliše hišće na starej Łupjanskej farje. Prjedy hač so nowa dotwari, přesydlili so 1907 na faru do Wóslinka, hdžež trajnje wosta.

We Wóslinku nastupi Pawoł Wićežk naslědnistwo Jana Wałtarja, kotrehož běchu za fararja do Njeswačidła powořali. Krátko do swogeho wotchada bě Wałtar, znaty tež jako serbski narodowc a basnik, hišće měł zjawnu kontrowersu z Markom Smolerjom, hladajo na narodnu situaciju we wosadze. Při tym bě Wałtar pokazał na „zrudžace woteběranje našeho luda“, kotremuž spyta „z tyšnej a bolostnej wutrobu“ wobarać. (SN 18.8.1906)

Ze samsnej situaciju bě nětko Pawoł Wićežk konfrontowany. Jeho drje w januarje 1907 „čestne holcy w serbskej narodnej drasće“ (SN 26.1.1907) do Wóslinka

Pawoł Wićežk (1877–1956) Repro: Handrij Wirth

witachu a tež swjedenj jeho zapokazanja porjeńšichu, tola přeněmćenje wosady přez jeje položenje na kromje serbskeho kraja a přez přiběracu industrializaciju hladajcy pokročowaše. Serbscy burja předawachu swoje pola industrijnikam a cuzi, kiž w podkopykach a fabrikach dźěło namakachu, so w serbskich wsach zasydlichu.

W serbskej zjawnosći so w tehdyšich lětach přeco zaso na přeněmćenje nakromnych wosadow pokaza, při čimž běchu wosebje měnjene Horni Wujězd, Wó2slink a Ketlicy. Wo tym so w nowinach pisaše a so na zeńdženjach, kaž 1909 na schadźowance w Ralbicach a 1910 na zhromadźiznomaj wjesneho wólbneho towarstwa w Małym Wjelkowje a Chróscicach, diskutowaše. Husto so při tym na městnje skutkowacym Serbam, wosebje fararjam a wučerjam, znajmjeńša sobuwina na mizerje dawaše.

Ze zaměrom, zo měto so ze załoženjom serbskeho towarstwa dalšemu přeněmćenju wosady zadźěwać, wuhotowa Rakečanske towarstwo Lipa w meji 1911 serbski wječor we Wóslinku. Mjez wjacorymi řečnikami so tež farar Wićežk słowa jimaše: „Rěčeše krute a razne słowa swojim serbskim wosadnym. Zrudoba napjelnuje jeho wutrobu, hdyž widži, kak wšelacy Serbja z wulkeho dźěla ničo wjac do serbskeho naroda, do maćernej řeče njeđerža.

... W domje a swójbje so wjac serbski njeřeči, samo tam, hdžež staj mać a nan Serbaj. ... Džěci we Wóslinku njechaja serbski řečeć. Bohužel njestyšiš, hdyž tam po wsy džeš, ani serbskeho słowa wjac. ... We Wóslinku so nam wotewri zrudna, haj žalostna narodna perspektiwa. ... Je ni-

male k zadwělowanju.“ (SN 20.5.1911)

Sćehowachu dalše narodno-misionariške zarjadowanja. 1911 wotměchu so zhromadźizny w Jitru a we Wysokej, na kotrychž wučer Franc Kral jako řečnik wustupowaše. 1912 wuhotowaše Pančanska Lipa serbski koncert w Němskich Pazlicach ze zaměrom, zo by so w Kamjensko-Wóslinčanskej kónčinje skónčnje založilo serbske towarstwo. Tola k temu njeđóndže, tak zo so na předwječoru Přenjeje swětoweje wójny skoržeše: „Narodne hubjeństwo je pola nas tak wulke, zo, hdyž so bórzy njezapřimnje, budže potom přepzdže.“ (SN 27.9.1913)

1919 nawjaza Narodny wuběrk ze zhromadźiznomaj w Jitru a we Wóslinku na dowójnske prócowanja. Tež farar Wićežk so wobdžěli a zwurazni swoje wjeselo nad nowym narodnym hibanjom, ale tež swoju njeprězjednosć z politiskimi zaměrami. Dale wobswědči, zo we Wóslinku „serbskosć w cyrkwi a wosebje w šuli pomaću ke kóncej dže“. (SN 1.2.1919)

Na serbskich kemšach w adwenće 1935 w Drježdžanach rozprawješe farar Wićežk tamnišim Serbam wo narodnej situaciji w swojej wosadze: „Bohužel je zrudžace słyšeć, zo tež wokoło Wóslinka dobroserbski duch popušći. Wina na tym wotrodženju su měšane mandželstwa, potajkim serbsko-němske abo němsko-serbske. Widžimy, zo tež w našich holandskich wsach wuwita cuza industrija serbskim wašnjam škodži. Zo potom tež pobožnosć mjez wosadnymi so zhubi, je jasne, tuž je Wóslink na narodnym rozpadu kaž měšana wosada Wjelečin. Wuwjedženja běchu powuče a měnjenje k. fararja, zo drje budže z poslednim serbskim fararjom we Wóslinku, je z tym čím bolostnišo.“ (PB 51/1935)

Při wšej narodnej bjeznadžinosći so Pawoł Wićežk w času nacionalsocializma jako Serb z krutym rjapom wopokaza: „Jako jenički serbski farar je tež za cyły čas fašizma kóždy njeđzelu w swojej wosadze serbsce předował a njeje so dał wot nikoho zatrašić.“ (PB 3/1952)

Pawoł Wićežk, kiž bě 1935 přez awtowe njezbožo swuju mandželsku zhubił, wobstaraše Wóslinčansku wosadu hač do wysokeje staroby jako farar a na wuměnk dale jako wikar. 1955 přińdže němski naslědnik do Wóslinka.

Farar Wićežk zemře 4. junija 1956 a namaka swój posledni wotpočink we Wóslinku, hdžež bě nimale poł lětstotka dołho skutkował. Serbske kemše swječeše tu potom jónu wob měšac farar Gerhard Wirth z Njeswačidła něhdže hač do lěta 1970.

Trudla Malinkowa

Cyrkej we Wóslinku

Foto: Trudla Malinkowa

Po Šerachowej šćežce pola Budyšinka

W PB 5/2023 rozprawješe so wo wotkryću informaciskeje tafle wo fararju a pčolarju Hadamje Bohuchwale Šerachu. Mjeztym stej tafla při južnym zajězdze do farskeho dwora a je spočatny a kónčny dypk noweje Šerachowej šćežki.

Šćežka wjedze po Krakečanskej dróze ze wsy won. Po něhdze jednym kilometru stej na lěwym boku puća dalša tafla z informacijemi wo pčolarjenju. Při taflí poka za pućnik naprawo na pólny pućik. Wot tud maš rjany wuhlad po krajínje. Bórze docpěješ mały lěs na Lipowej horje. Ławka přeprošuje k posydnjenju. Hnydom pódlá njeje informuje tafla wo dźiwich pčotkach našeje domizny.

Puć wjedze dale na sewjer. Wosebity začíš skići wysoke nasypniščo skały. Na jeje zapadnej stronje nadeńdžeš přichodnu taflu. Tutu wuhotowachu dźěći Hućinjskeje zakładneje šule, kiž počahowachu so při tym na Zejlerjowu baseń „Babka pčotka“.

Na sewjernym kóncu skały skići so ći rjany wuhlad na Dobrošecy, Plusnikecy a Malešanske haty. Naša šćežka pak wjedze naprawo na Plusnikečansku dróhu, hdžež su na dalšej taflí při wuzni pčotki předstajene: wlosy a šeršenje. Potom džež nimo zawodneho teritorija skały.

Pućnik pokazuje k Čertowemu kamjenjej. Wupłaci so, k tutemu pomnikkej přirody wotbočić. Wot tam wjedze puć po polach a pastwach wróco w směnje na Budyšink. Hišće raz přeprošuje ławka na přestawku a tafla přeradží, zo je kołopuć ze swojimi zdžela dwurěčnymi taflami Malešanska gmejna připrawila. Bórze docpěješ Malešansku dróhu a Budyšinska cyrkwiná wěža će wita.

Za póldra do dweju hodžín kołopuć derje zmištruješ. Na nim wuhladaš rjanosć našeje domizny a zhoniš zajimawe fakty wo Hadamje Bohuchwale Šerachu a pčotkach. *Evelyn Fiebiger, z němčiny T.M.*

Informaciska tafla wo fararju a pčolarju Šerachu na farskim dworje w Budyšinku – započatk a kónč pućowanskeje šćežki
Foće: Evelyn Fiebiger, Mato Krygař

Křćeńca na serbskich kemšach

Milena a Krystina Baćarjec ze swojimaj staršimaj po křćeńcy w Michałskej cyrkwi

Na jara derje wopytanych serbskich kemšach w awgusće w Michałskej cyrkwi wukři Serbski superintendent n. w. Jan Malink Milenu a Krystinu Baćarjec z Budyšina. Serbska wosada so přez tutón podawk jara wjeseleše, wšako bě to po dołhim času zaso raz serbska křćeńca w Michałskej cyrkwi. Serbscy a němscy kmótrá wobkrućichu swoje slubjenje, holcy na jeju žiwjenskim puću přewodžeć a podpěrować, zhromadnje serbsce: „Haj, z Božej pomocu.“ Wobě holcy rěčitej wot doma serbsce. Milena chodži do druheho lětnika Serbskeje zakładneje šule w měsće, Krystina wopytuje tudyšu serbsku pěstowarnju. Zwjeselace bě, zo běštej wobě holcy w serbskej ewangelskej drasće Budyškeho kraja. Narodna drasta pochadža z fundusa Bukečanskeje drastoweje skupiny, kotraž drasty tež rady za podobne cyrkwinske podawki wupožčuje. *Mato Krygař*

Wo Ochranowje a Serbach w Hamburgu

Institut za historisku hudźbnu wědomosć Hamburgskeje uniwersity zarjadowaše 27. a 28. julija interdisciplinarny zjězd „Bratrowska zhromadnosć jako uniwersalny žiwjenski model? Ochranowska bratrowska jednota we 18. a 19. lěstotku mjez uniformitu a pluralitu“. Zastupjene na tutej konferency běchu tež serbske temy. Stawiznarka Serbskeho instituta dr. Lubina Malinkowa přednošowaše wo temje „Narodne wašnje a bratrowska zhromadnosć. K tworjenju serbskeje narodneje identity w serbskej diasporje“. Při tym

mjez druhim předstaji, kak bě bratrowska jednota wutworjenju narodneje identity w Serbach polěkowala. Tež Kerstin Roth a Marleen Schindler wot Techniskeje uniwersity w Drježdžanach zaběrašej so w swojim přednošku „Spěwy jako mostar – ke konstrukciji identity z podpěru Ochranowskich spěwow w diasporowym dźele“ ze skutkowanjom Ochranowa w serbskej lužicy. Wonej přepytowašej rěčne fenomeny w spěwach bratrowskeje jednoty.

Wobdžělnicy konferency wobjednawachu šěroki temowy spektrum identitnych

konstrukcijow w Ochranowskim konteksće. Zaměr zjězda bě, nowe impulsy za slědženje wo Ochranowje dać a interdisciplinarnu kooperaciju spěchować. Wosebity wjeršk zetkanja bě koncert, w kotrymž zaklinčachu twórbu bratrowskeje jednoty z 18. a 19. lěstotka, kaž na příklad nabožne wobdžělanja Mozartowych operow. Organizowała bě koncert organistka a hudźbna wědomostnica dr. Maryam Haiawi, kotraž w Hamburgu wo Ochranowskej hudźbje slědži.

SI, Lubina Malinkowa

Powěšće

Ochranow. Wurjadna synoda Bratrowskeje jednoty, kotraž so kónc junija w Herrnhuće schadźowaše, wuzwoli přeni raz žonu za biskopku. Fararka Rhoide Doth z Utrechta w Nižozemskej přewza jedne z pjeć biskopskich městnow w Europsko-kontinentalnej prowincij Bratrowskeje jednoty. Tutej prowincij přislušaja Albanska, Danska, Estniska, Letiska, Němska, Nižozemska, Šwedska a Šwicarska. Po wšěm swěće skutkuje w Bratrowskej jednoće 59 biskopow, kiž pak nimaja žane nawjedowace, ale dušepastyrské a mjezynarodnje zwjazowace nadawki. Biskopka Doth je so 1963 w Surinamje narodžiła a w tamnišej Bratrowskej jednoće wotrostła.

Je hižo wjele lět z dobrej tradiciju, zo wuhotuje chór Budyšin na Dnju Hornjeje Łužicy koncert na Čornoboze. Ze serbskimi a němskimi spěwami kaž tež slowakiskim rozwjesełi chór njedźelu, 20. awgusta, publikum na dworje hórského hosćenca. Runje tak do zhradneho spěwanja pozbudźi chór serbskich a němskich přihladowarjow. Foto: Mato Krygař

Budyšin. Dwaj z dohromady 15 koncertow lětušeho Budyskeho pišćeloweho lěca, kiž so stajnje srjedu w ewangelskim džělu Pětriskeje cyrkwy wotměwachu, wuhotowastaj serbskaj organistaj. Młody, z Dobranec w Hodzijskej wosadze pochadźacy

kej zaso natwarić. Tójšto darow za to je hižo dóšlo, tež gmejna, wokries a cyrkwinski wjednistwo přilubichu podpěru.

Zły Komorow. 12. njedźelu po Swjatej Trojicy, 27. awgusta, swječachu w tudyšej Serbskej cyrkwi serbsko-němske ekumeniske kemše. Předowanje měješe posledni raz farar n. w. Dieter Schütt. Kaž přeco přizamkny so kemšam zhradnje spěwanje při kofeju a tykancu, kotraž skupina Pěza přewodzeše.

Spominamy

Před 150 lětami, 1. septembra 1873, zemřě farar **Jan Palman** (Johann Pallmer) w Serbinje w Texasu. Wón pochadzeše z Bjedruska pola Budestec, hdžež bě so 1831 jako syn žiwnosćerja narodžił. Něšto časa džěłaše w syrotowni „Rauhes Haus“ w Hamburgu, doniž we 1860tych lětach do USA njewupućowa. Lěto studowaše teologiju na Concordia College lutherskeje cyrkwy Missouri-synody w St. Louis. Po zakónčanju studija 1869 přewza jako farar a wučer wosadu w Baden, Missouri, z přidat-

nym nadawkom jako Serb zastarać ewangelskich Čechow w St. Louis. Kónc lěta 1870 pósta jeho cyrkwiska wyšnosť do Serbina w Texasu, hdžež bě so po dohlich rozestajenjach wosada fararja Jana Kiliana šćěpiła. Jan Palman přewza wotšćěpjeny džěl wosady, do kotrehož farskeho zastojnstwa jeho Jan Kilian njedźelu 3. awgusta 1870 zapokaza. Swojej němsko-serbskej wosadze služeše Palman we woběmaj rěčomaj, při čimž wšak bě němčina hłowna rěč w cyrkwi a šuli. Tež wobšěrne twarske nadawki na jeho čakachu, wšako dyrbyeše sej młoda wosada hakle swojsku cyrkej, faru a šulu natwarić. Po ani třoch lětach w Serbinje trjechi swojbu tragiski wosud. Kónc junija 1873 zemřě mandželskimaj nowonarodžene druhe džěčo a šěsć dnjow po tym młoda mać. Palman sam zemřě mjesacaj pozdžišo na žoltu zymicu. Zawostateho přenjeho synka adoptowaše wosadny kantor. Jan Palman bě jenički serbski duchowny wotšćěpjeny Serbinskeje wosady, z jeho smjerću so serbsčina z wosadneho žiwjenja zhubi. T.M.

Přeprašujemy

02.–03.09. sobota a njedźela
Wendtag in Lübelnje

03.09. 13. njedźela po Swjatej Trojicy
12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (sup. n. w. Malink)

10.09. 14. njedźela po Swjatej Trojicy
09.00 hodž. kemše ze serbskim podžělom na žnjowodžaknym swjedženju w Michałskej w Budyšinje
09.30 dwurěčne kermušne kemše w Hodziju

10.00 serbsko-nimska namša ku dnu wót-wórjonego pomnika we Wětošowje (lektor Leipner, lektorka Norbergowa)

12.09. wutora
19.30 Bjesada w Rakecach

17.09. 15. njedźela po Swjatej Trojicy
08.30 serbske kemše z Božim wotkazanjom w Poršicach (sup. n. w. Malink)
12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (fararka Malinkowa)

24.09. 16. njedźela po Swjatej Trojicy
10.00 dwurěčne kemše na žnjowodžaknym swjedženju w Rakecach

28.09. štwórtk
18.30 Bjesada na farje w Bukcach

30.09. sobota
18.00 kemše z Božim wotkazanjom w Budyšinje w Michałskej cyrkwi (sup. Rummel)

01.10. 17. njedźela po Swjatej Trojicy
12.00 nutrnosť w serbskim rozhłosu (sup. Rummel)

Pomhaj Bóh
časopis ewangelskich Serbow
ISSN 0032-4132

Wudawaćelej: Serbski wosadny zwjazk, Serbski kěrchow/Wendischer Kirchhof 1, 02625 Budyšin/Bautzen; Serbske ewangelske towarstwo z.t., Privatny puć/Privatweg 21, 02625 Budyšin/Bautzen
Zamolwita redaktorka: Trudla Malinkowa, Goethowa/Goethestraße 40, 02625 Budyšin/Bautzen (tel./fax: 03591 600711, e-mail: PomhajBoh@gmx.de)
Čišć: Lessingowa čišćernja, Kamjenc
Vertriebskennzeichen: 2 B 13145 E
Zhotowjenje a rozšěrjenje: Ludowe nakładnistwo Domowina, Tuchmacherstr. 27, 02625
Abonement a dary: Serbske ewangelske towarstwo, Kreissparkasse Bautzen
IBAN: DE03 8555 0000 1000 0831 67
BIC: SOLADES1BAT

Pomhaj Bóh spěchuje so wot Załožby za serbski lud, kotraž dóstawa lětnje přiražki z dawkowych srědkow na zakładze hospodarskich planow, wobzamknjenych wot Němskeho zwjazkowego sejma, Krajneho sejma Braniborskeje a Sakskeho krajneho sejma.
Lětny abonement plaći 8 eurow.